

Notes i ressenyes

La interferència lingüística i el fons de la qüestió,* per Joan A. Argente

D'ençà de l'obra d'Uriel Weinreich (1953), l'examen sistemàtic de la interferència lingüística constitueix l'aspecte central del vessant més específicament lingüístic dels estudis de «llengües en contacte» —el desplegament dels quals ha dut de mica en mica a la constitució de l'anomenada ja «*contact linguistics*», «*linguistique de contact*», o «lingüística de contacte». Que no n'hi ha prou d'enfocar el problema des d'aquest únic punt de vista fou reconegut de bon començament; però que no es pot prescindir de la descripció dels fenòmens específics que resulten de la concurrència i confrontació de sistemes lingüístics dispars és una cosa que no es pot oblidar, i així ha volgut fer-nos-ho avinent Ll. Payrató en el treball que ressenyem.

L'obra es proposa: 1) L'aclariment terminològic i conceptual de la noció

d'«interferència», el successiu trasllat de la qual, des del seu origen tècnic en la física ondulatoria fins a les diverses disciplines humanístiques, n'ha enriquit la significació, alhora que n'ha augmentat la imprecisió. 2) L'anàlisi del concepte i del terme «interferència» dins la lingüística, amb un intent de clarificació terminològica dels termes que s'hi relacionen. 3) L'aplicació i exemplificació d'aquest concepte en els diferents nivells d'anàlisi d'una llengua, amb la subsegüent classificació i descripció del fenomen fins a les eventuais explicacions internes de la interferència. Tot plegat dins el marc teòric que ens forneix l'estructuralisme. 4) L'examen i la reinterpretació d'aquest fenomen des de la perspectiva de la gramàtica generativa (segons el model de la TEA); subsidiàriament s'hi analitzen les relacions entre la interferència i els universals lingüístics, així com entre aquella i el canvi lingüístic. 5) La comparació entre els resultats obtinguts a 3 i 4, no pas amb pretensions metateòriques, sinó més aviat a efectes pràctics i amb la intenció de fer-se una agulla de navegar les aigües procelloses de teories actuals entre els perillosos esculls de sempre.

* Lluís PAYRATÓ: *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà*. Pròleg de Joan SOLÀ. Abadia de Montserrat, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985. (Col·lecció «Textos i Estudis de Cultura Catalana», núm. 12.) 260 ps.

Per començar, hom considera l'ús del terme en la psicologia i la psicolingüística, en la pedagogia de les llengües, en l'antropologia cultural i en la sociolingüística. A remarcar la idea com d'un terme de valor neutre, hom n'ha derivat sovint una significació amb connotacions negatives —cosa que entorpeix, més que facilita, l'anàlisi, alhora que estigmatitza allò que no és sinó una etapa, necessària, del procés d'aprenentatge—; com també la idea que la interferència lingüística sol ésser un reflex d'un fenomen més ample, a saber, la interferència cultural; així com la concepció que «l'estudi del marc socio-cultural del contacte de llengües —marc no en el sentit de teló de fons, sinó més aviat de *medi o hàbitat*— no es presenta com un complement, sinó com un punt indispensable per a un estudi global» (p. 43). En aquest sentit, «les aportacions concretes d'una aproximació sociolingüística» incideixen: 1) en l'«estudi dels factors socio-culturals que actuen com a estímul o resistència respecte de la interferència lingüística»; 2) en l'«anàlisi de la relació entre la interferència lingüística i la situació comunicativa»; 3) en la «determinació de la direcció i quantificació global de la interferència»; i, en fi, 4) en l'«estudi de la relació entre la interferència i fenòmens com el canvi de codi i el canvi lingüístic [...] dins el context d'un estudi del manteniment i desplaçament de la llengua (processos de substitució lingüística)» (ps. 41-43). I és que realment és en virtut del paper que fa la interferència en aquests processos que és mereixedora d'estudi.

No obstant aquest reconeixement de principi, la perspectiva de l'autor ens retorna als límits de la «lingüística estricta», la qual cosa el porta a tractar: 1) de «l'estudi del models de descripció lingüística de la interferència» —és a dir, la tipologia i la terminologia associades als fenòmens d'interferència; la interferència en la parla i en la llengua; la interferència com a canvi lingüístic: el resultat i el procés—; 2) de «la consideració dels factors estructurals de les dues llengües que afavoreixen o inhibeixen la interferència»; 3) de «la consideració dels mecanismes lingüístics intrínsecs en el cas dels bilingües»; 4) de «l'estudi del procés d'adaptació de la interferència al sistema lingüístic»; 5) de «l'anàlisi dels efectes estructurals causats per la interferència en el sis-

tema receptor»; 6) de «l'estudi de camps rellevants per a la teoria lingüística en general» (relació amb els universals i amb els processos d'adquisició simultània de dues llengües) (ps. 46-47).

Abans, però, d'abordar cap d'aquests punts, serà bo d'aclarir el sentit precís que l'autor dóna al concepte que estudia. Hi distingeix un sentit ampli i un sentit estricte. Segons el primer, «una interferència és un canvi lingüístic (=una innovació, una pèrdua, una substitució) que té lloc en una llengua A (o registre), i que és motivat directament per la influència d'una llengua B (o d'un altre registre de la mateixa llengua, si així s'especifica)» (p. 58). Segons el segon, hom pot entendre per «interferència» els «trets o elements forasters (=que pertanyen a una llengua A), que utilitza un parlant bilingüe quan s'expressa en una llengua B» (p. 59). La conseqüència immediata d'aquella primera definició amb vista a l'anàlisi del fenomen en termes estrictament lingüístics és òbvia: l'analista haurà de parar esment en els conceptes i estratègies que els lingüistes de les més diverses conviccions hagin elaborat a propòsit de l'explicació del canvi lingüístic.

La concepció estructuralista de la llengua forneix, com va posar de manifest Weinreich, un marc descriptiu adequat on els fenòmens es deixen classificar segons quin sigui el nivell d'anàlisi afectat i segons que representin la infradiferenciació d'una distinció, la supradiferenciació d'una distinció, la reinterpretació d'una distinció, la substitució d'un element o d'una relació entre elements, la importació d'un element o d'una relació entre elements, o, en fi, la pèrdua d'un element o d'una relació entre elements. Tots els nivells de l'estructura lingüística s'hi troben implicats, per bé que, com més estructurat i inconscient se'ns presenta el nivell, més difícil és d'interferir —i, val a dir-ho, també de fer-ne desaparèixer els efectes de la interferència. No és difícil adonar-se que aquells tres primers casos inclouen el que Jakobson anomenà, en els seus *Principis de fonologia diacrònica*, «desfonologització», «fonologització» i «transfonologització», respectivament. Que Weinreich oferís una anàlisi apriorística de la interferència és cosa que li fou retreta al seu moment. També Payrató es mostra partidari d'una anàlisi a *posteriori* dels fets (pàgina 34).

El marc conceptual de la gramàtica generativa ens ofereix, evidentment, una visió distinta de la interferència sistemàtica en la mesura que un canvi lingüístic hi és concebut com una modificació de la gramàtica, entesa com a model de la competència lingüística. En efecte, «la compleció del procés significa que la interferència ha esdevingut *acceptable* i *gramatical*: la progressió de la interferència, per tant, és concebible com un procés d'*acceptació* i *gramaticalització*» (p. 197). Estudiar les formes possibles de modificació de la gramàtica en els seus diversos components, inventariar-les, serà la primera tasca que haurà d'escometre l'estudiós del contacte lingüístic. La descripció descansarà, en últim extrem, en la forma de les regles, en l'ordre relatiu de les regles, i en la interrelació entre els components de la gramàtica (els dos darrers aspectes passen inadvertits a Payrató). Com en el cas de l'anàlisi estructural (cf. Weinreich), l'anàlisi apriorística de les interferències possibles pot precedir, si molt convé, el de les interferències reals. A diferència d'aquella, però, la descripció haurà deixat d'ésser arbitrària en la mesura que la gramàtica de què deriva tingui una justificació interna. Això —que sembla haver escapat a l'atenció de Payrató—, si més no, en principi: una altra cosa és que a la pràctica el model generatiu dels anys 60 i 70 no ens hagi fornit al capdavall sinó una altra manera de fer si fa no fa la mateixa cosa que ens permetia de fer la combinació de la gramàtica tradicional i la gramàtica estructural.

Si, d'una banda, partint de les seves pròpies observacions o de treballs existents sobre la fonologia, la sintaxi o el lèxic catalans, l'autor ens sap exemplificar profusament i descriure adequadament casos concrets d'interferència català/castellà, tant sobre la base de l'anàlisi estructural com sobre la base de l'anàlisi generativa transformacional, de l'altra, sembla contemplar l'alternativa entre els dos models com si només hi hagués en joc una tria entre sistemes de descripció distints però més o menys equipolents —potser perquè al capdavall sap, des de bon començament, que l'explicació dels fenòmens ultrapassa el marc estrictament lingüístic i que no es troba sinó en aquell marc sòcio-cultural que ell mateix ha sabut reconèixer, per bé que no l'hagi seguit. El meu retret, posat que no sigui, no pot pas

ésser aquest, sinó que és més aviat intern, pertinent respecte al punt de vista adoptat en el treball. En efecte, quan l'autor ens fa saber que «des del punt de vista teòric, el debat particular entre l'estructuralisme i el generativisme s'ha tancat fa temps a favor del generativisme» sembla que adopta una posició clara respecte a quina és «la millor teoria» amb què podem afrontar l'anàlisi dels fets lingüístics. Amb el benentès que és «la millor», no d'entre les teories possibles, sinó d'entre les teories que tenim. Al cap i a la fi, això és el que compta. Ara, quan tot seguit afegeix, sens dubte amb ànim d'aclarir i de matisar, que «des del punt de vista de les aplicacions, en canvi, la situació és més complicada» (p. 198), la perplexitat s'empara de nosaltres. I és que hom no sabia com evitar de creure que «la millor teoria» és l'única que val la pena d'aplicar. O els teòrics no són tan «millors» com diuen i creuen —i aconseguen que altres diguin i creguin—, o els aplicats encara no ho saben o no ho creuen.

Que la majoria dels estudis sobre la interferència s'hagin desenrotllat en el marc estructuralista i que aquest sigui «aprofitable per descriure els diferents tipus d'interferència que afecten els distints nivells d'una llengua» (p. 198) no és cap argument que permeti decidir-se a favor d'aquesta alternativa metodològica. De fet, si tenim present la diferència de posició que els dos models mantenen respecte a la qüestió dels «nivells», i si admetem la superioritat del generativisme en aquest punt, caldrà que en reconeguem també la superioritat quant a l'anàlisi de la interferència lingüística. D'altra banda, hom pot creure que «la revisió i els canvis constants dels models generatius» són causa en part de «la manca d'aplicacions completes de la teoria a una llengua (com per exemple al català)», i que aquesta mancança «fa a la pràctica molt difícil tractar certs problemes derivats de la interferència amb una metodologia generativa» alhora que «esdevé un obstacle insuperable per als objectius de les anàlisis aplicades» (p. 198). Tot això, però, no ens ha de dur ni al rebuig del generativisme, ni a l'acceptació de l'estructuralisme, ni a desistir de la possibilitat d'aplicar una teoria lingüística específica a un camp de problemes concrets a fi, en primer lloc, de posar la qüestió en els seus termes apropiats. Tot això, en efecte,

només ens pot dur a deplorar que el panorama dels estudis lingüístics fos tan minso pel que fa a la gramàtica generativa en el moment en què Payrató redactava el seu treball. I vet aci com la cara oculta de l'argumentació del nostre autor ens aboca innocentment a un miratge; i és que hom podria treure'n l'errada impressió que dispoem d'una gran massa de treballs «estructuralistes» sobre el català! Posant de manifest la penúria de la gramàtica generativa catalana s'amagava una absència no menys impressionant: la de l'estructuralisme català. No sembla, doncs, que la dificultat dels estudis aplicats radiqui en l'absència de treballs teòrics. O, en tot cas, això no pot pas fer una diferència tan crucial respecte a cada un dels models en concurrència.

Segons el nostre parer, i atesos els pressupòsits clàssics de l'estructuralisme i de la gramàtica generativa —si amb aquest terme designem una forma d'explorar el coneixement lingüístic—, sembla clar que la interferència li ha d'ésser més fàcil de detectar a un estructuralista distret que a un generativista amatent, però això no significa que se'n pugui fer una explicació millor en el model del primer que en el del segon. La millor explicació, al capdavall, la donarà aquell model que disposi d'una millor teoria del canvi lingüístic, si hem d'atenir-nos a la definició avançada per Payrató. I arribats en aquest punt potser caldria recordar, d'una banda, que la gramàtica generativa, encara que expliqués millor el canvi lingüístic, no distingiria mai entre el canvi espontani i el canvi induït per la influència d'una altra llengua; i, d'altra banda, que, com afirma l'autor, «el procés del canvi, en últim terme, només es pot abordar globalment des d'una perspectiva sociolingüística, dins de la qual és una variable fonamental» (p. 139). Que, no obstant això, l'autor hagi volgut «restringir els [seus] comentaris a l'aspecte estructural del fenomen» (p. 139) no deixa d'ésser potser una opció legítima, congruent amb la resta del llibre. Ara, si hom té present que l'aproximació sociolingüística al canvi lingüístic comença per rebutjar-ne la concepció que l'escindeix en dos aspectes: l'estrictament estructural, o el canvi en ell mateix, i el problema de la difusió del canvi, aparentment extern als aspectes merament estructurals i on s'escaurién consideracions d'índole social, a fi de considerar les

dades que deriven de l'anàlisi de les formes lingüístiques i les dades que deriven de l'examen de l'ús i de les actituds lingüístiques com a aspectes estretament interrelacionats d'un mateix fenomen, si hom té present tot això, repeteixo, cal preguntar-se llavors —i en aquest cas bé es pot afirmar que des d'un punt de mira intern— per quina raó Payrató pot haver volgut defugir l'abordatge del problema des d'aquella «perspectiva global» a què s'ha referit en més d'una ocasió, quan les seves pròpies paraules palesen fins a quin punt és conscient de la seva renúncia i quan tot sembla indicar que hauria estat una de les persones que amb més de profit hauria pogut reeixir en tal empresa.

La pregunta ni és retòrica ni és capciosa, car la seva resposta ens dona la clau per entendre la verdadera dimensió històrica que l'obra de Payrató adquireix en el seu context socio-cultural. En efecte, aquesta obra, nascuda arran d'una necessitat acadèmica, amb el seu en aparença innocent interès d'aclariment terminològic, amb la seva voluntària contenció i restricció al terreny de la lingüística estricta, amb la seva acadèmica sistematització de conceptes i abundosa exemplificació de casos concrets, amb el seu interès per connectar els problemes de l'ensenyament de llengües i el problema de la genuïtat de la llengua amb els actuals corrents d'anàlisi lingüística, està cridada a representar un tomb radical en l'estudi pràctic de les diverses formes d'interferència en el nostre àmbit lingüístic i cultural immediat, a replantejar un aspecte substancial de l'activitat de depuració de la llengua, en definitiva, de l'activitat normativa, si ho voleu dir així. Que la percaça del barbarisme ha d'ésser arraconada i substituïda per una anàlisi específicament lingüística i tan fonamentada com serà possible és la primera lliçó que cal retenir-ne; la segona, però no menys important, que aquesta actitud no és pas incompatible amb la preocupació per la genuïtat de la llengua, car només l'anàlisi lingüística aprofundida ens mostrarà la més perillosa de les interferències, per tal com n'és la més inconscient i la més arrelada en el cor de la llengua: la que afecta els nivells més pregonos de l'estructura lingüística. Per tot això, doncs, i perquè tota empresa humana és per definició inacabada, caldrà excusar que Lluís Payrató no ens hagi donat encara aquest «estudi

global» que cal que algú escometi un dia o un altre amb tanta d'urgència com de perícia. Sens dubte, qui ho faci difícilment podrà prescindir de l'obra que aquí hem ressenyat.

Un bon punt de partença d'aquest «estudi global» consistirà a qüestionar les falses evidències de mots que amaguen els fets i descobrir la nua evidència de fets que no assenyalen els mots: quantes vegades no haurem sentit a parlar de «la mort d'una llengua»? Doncs bé, les llengües no moren, les llengües són simplement substituïdes. Una llengua no mor mentre hi hagi algú que la recorda; en canvi, una llengua és substituïda encara que hi hagi algú que la recordi, o potser caldria dir precisament perquè qui només vol, sap, pot recordar-la ha deixat de voler, saber, poder usar-la. Contacte de llengües, n'hi ha hagut de temps immemorial; de sempre, doncs, deu haver-hi hagut interferències; en realitat, la interferència no és pas l'excepció, sinó la norma. Ara, quan la influència ha deixat d'ésser recíproca, quan la interferència ha esdevingut desigual —quantitativament desproporcionada i qualitativament asimètrica—, som en presència d'un procés avançat de substitució lingüística. Tota llengua, abans de desplaçar-ne una altra, la corromp formalment i en minva el desenvolupament funcional, fent dels seus parlants veritables disminuïts lingüístics: aquesta és de debò la dimensió sociolingüística de la interferència

d'estructures lingüístiques. D'això, és clar, no se n'ha de culpar cap llengua, ni *a priori* cap altre poble, ni cap fet històric concret; la cadena causal és llarga i complexa, i només hi ha del cert una cosa: que només poden abandonar una llengua els mateixos parlants. Tampoc aquesta trista certesa no ens ha de dur a inculpar-los: podria haver estat la millor alternativa per tal de sobreviure com a poble enmig d'un context advers. D'altra banda, és cert que les llengües tenen una gran capacitat d'assimilació i d'adaptació: el purisme a ultrança no és sinó una reacció condicionada davant la interferència, tant si és recíproca com desigual (al capdavant, el purista només veu una de les direccions de la interferència i se'n preocupa); el purista és el darrer baluard de l'orgull lingüístic; aquest, tanmateix, no s'hauria de fonamentar en una concepció essencialista de la llengua, car llavors se n'impediria l'adaptació a circumstàncies històriques noves, i la reacció precipitaria els efectes contra els quals s'havia erigit originàriament. Una concepció dinàmica, en canvi, ens portaria a cercar a cada instant les vies més genuïnes que ha de seguir aquella adaptació necessària. Ben entès, no és pas l'antipurisme allò en què pensem: aquest no és sinó la reacció de la vergonya il·lustrada.

JOAN A. ARGENTE

D'uns manuals de llengua catalana,* per Albert Turull

D'entre els darrers títols apareguts, en els anys 86 i 87, de la sèrie en què a la fi quedà desglossat un esperat *Manual de llengua catalana* que tenia el perill de seguir els passos de l'*Onomasticon Cataloniae*, hi ha un parell de volums, fruit de reconeguts especialistes, que seran el nostre centre d'interès —sempre a l'espera que algú més en completi la nòmina ocupant-se de les aportacions de Cabré i Rigau, de Mascaró i de Bonet i Solà,

i que aparegui finalment un llibre de fonètica i fonologia catalanes com cal.

De passada, això ens dóna peu a comentar tota la col·lecció: sobretot, més que no la dissemblança dels continguts i els volums, ara, l'equilibri entre les parts que la componen. I bé: trobem a faltar aquest equilibri. Per bé que l'exclusió d'una gramàtica històrica i d'una història de la llengua estiguin del tot justificades per l'existència d'obres prou completes en aquests camps, la seva absència, unida a la inclusió d'una història del lèxic i d'un panorama de la lexicografia, descompensen el conjunt. Bàsicament, trobem dos punts clau en aquest desequilibri: la potser excessiva insistència en el camp del lèxic des de

* Joan VENEY: *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986. («Biblioteca Universitària», 4.) 237 ps.

Germà COLON i Amadeu-J. SOBERANAS: *Panorama de la lexicografia catalana*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986. («Biblioteca Universitària», 7.) 276 ps.